

AZ ÚJ ÉNEKESKÖNYV.

(Kivonat az énekügyi bizottság jelentéséből).

Három éve mult, hogy 35—1921. Ekt. sz. a. megbizást kaptunk Énekeskönyvünk új kiadásának sajtó alá rendezéséhez. Midőn most a kész munkát tisztelettel beterjesztjük, jelentésünket a következőkben tesszük meg.

Tudvalevő dolog, hogy Énekeskönyvünk mai formáját 1837-ben nyerte. Székely Sándor püspökünk adta neki a ma áttekinthetőbb, modernebb külső-belső formát. A verseket hangjegyekkel látta el, verssorokba írta, főleg azonban anyagát fogta olyan szigorú rosta alá, hogy a 299 dicséretből és 150 zsoltárból csak 47 dicséretet és 34 zsoltárt hagyott meg s 63 új dicséretet írt, vagy íratott. Megható olvasni az ő feljegyzéseiben, hogy egyik-másik énekünk milyen nehezen s milyen körülményességgel készült; hányszor szükségesnek tartja oda-tenni: „nagy bajjal igazított“, „régiből igazítám, amint lehet, rímre“, vagy „más szebb nem volt“ stb. Ezekből látszik, hogy az új anyag egy részét maga is csak átmenetinek tekintette s a szükséges javításokat, pótlásokat az újabb kiadásoktól várta és remélte. Újabb kiadást azóta ötöt ért a könyv, az utolsót, a hatodikat 1913-ban. Tisztes multra tekint tehát vissza, de az öt kiadás közül csak a harmadik, a főtisztelendő püspök úrtól rendezett 1895-iki érdemli meg igazában a kiadás nevet, a többi jóformán csak utánnyomás. Mig a testvéregyházak legalább próbakiadásokkal próbálnak lendíteni a protestáns éneklés kátyuba jutott szekerén s legalább keresik a jobbat (ha egyelőre csak polemiákban és zsinatozásban is), a mi készülődéseink csak egy-egy utánnyomást tudtak termelni s azt is csak az utolsó percben, mikor már körmünkre égett a gyertya s egyebet már úgy sem lehetett tenni. Különösen szomorú e tekintetben a három utolsó kiadás, melyeknek módjukban lett volna legalább az Iszlai-féle gyűjtemény

felhasználásával vinni egy kis vért és életet a tisztaság aggyánba. Mindez, sajnos, elmaradt. S elmaradt vele a világtól maga az Énekeskönyv is. Ismerünk egyházközséget, ahol ezért nyugalomba is tették már s helyette megfelelőbb hiányában az Iszlai-féle gyűjteményt használja a gyülekezet.

Mindezeknek előrebocsátásához nekünk, énekügyi bizottságnak, két alapos okunk, szinte privilégiumunk van. Egyik, a pikánsabb, az, hogy jó részben mi lévén benne a ludasok, mégis csak jobb, ha mi állapítjuk meg magunkról s nem bizuk másra, mit lehetett és mit kellett volna tenni már hosszú évtizedek előtt. A másik, a komolyabb ok, az, hogy bár most tulajdonképpen egy régi tartozást róvunk le, a kérdés történeli áttekintésével és tanúságra hívásával szeretnénk rámutatni arra is, hogy nem minden mulasztás: mulasztás s hogy bármily régi az adósság, munka közben újra meg újra elénk meredt a kétely, nem volna-e jobb még várni egy pár emberöltőt az adósság letörlesztésével s a semmittevésnél nem nagyobb veszedelmet rejt-e magában egy elhamarkodott császármetezés, sőt egy nem elég körültekintő foltozás is, hiszen az Énekeskönyv testvére a bibliának, befogta a patina, kegyeletsértő szépítgetésre nincs szüksége, vele szemben sohse lehet az ember elég konzervatív.

Ámde: habent sua fata libelli. A dolgokat legtöbbször nem a belátás és meggyőződés ereje és szükségyszerű igazsága érleli és viszi dűlőre, hanem hol pusztán a dolgokban rejlő kényszerűség, hol meg csak a véletlen. Ha megért a gyümölcs, végzete, hogy lehulljon a legkisebb szélre is. A bizottságnak csak a maga idejében kell a kosarat alája tartani.

Az érlelődési folyamat genezisére igen érdekes az, amit a főtisztelendő úr elmond a 3. kiadáshoz írt jegyzeteiben. Szó szerint ezt mondja: „Miután azonban úgy a vidékiektől kapott nyilatkozatokból, mint a bizottság munkálkodása közben elejtett hangokból azt vettem észre, hogy egy egészen új Énekeskönyv szerkesztésén jártatják az eszüket, tekintettel az ezzel járó nehézségekre, új énekek beszerzésére, az egészenk összeállítására stb., amire én elfoglaltságom miatt nem vállalkozhattam, de hallva azt is, hogy ily módon évekig sem lesz énekeskönyvünk, 1890. nov. 30-án az E. K. Tanácstól az elnökség alól leendő felmentésemet s annak Nagy Lajos afiára leendő bízását kértem, mit a Tanács el is fogadott. E bizottság

1891. aug. 30-ról azt az ajánlatot teszi a Tanácsnak, hogy a bizottságba mindenik egyházköreiből neveztessek ki 2—2 tag s a munkára adassék 4—5 évi idő, mialatt aztán egy teljesen új énekeskönyvet lehetne összeállítani. De a Tanács ez ajánlatot, tekintettel az Énekeskönyv nem halasztható kiadására, nem fogadta el, hanem utasította a bizottságot, hogy munkálkodását folytassa s amennyiben szükségesnek látja, szólítson fel egyeseket maga a segédkezésre és munkálkodásra. Miután azonban a bizottság egy egész évig semminemű jelét sem adta munkálkodásának, a Tanács megsürgeti a jelentéstételt. Erre Nagy Lajos afia 1893-ban azt az indítványt teszi, hogy a munka bízassék egy emberre, aki a munkájáért díjaztassék. A Tanács — hogy rövidebbre fogjam — az indítványt a bizottsághoz teszi át véleményes jelentéstétellel. A bizottság nagyobb bizottság kiküldését ajánlja s arra az álláspontra helyezkedik, hogy egy teljesen új énekeskönyv szerkesztessék. A Tanács az ügyet két részre osztja. A nagyobb bizottságot elfogadja, de mivel az új kiadás sürgős s az egészen új Énekeskönyv elkészülte reménnyel sem kecsegtet, ismételten a püspököt kéri fel a bizottsági elnökségre s az Énekeskönyvnek a legrövidebb idő alatt leendő kiadására“. — A dolog historikumához tartozik azután — bár ez célunktól kissé elvezet, — hogy a főtisztelendő úr erre újra kezébe veszi a dolgot, bekéri, összegyűjti, mérlegeli az ajánlott módosításokat s mindenre kiterjedő gondnal teszi meg a legszükségesebb tatarozásokat, az egytellen számbavehető 90 év alatt.

Az új Énekeskönyv gondolata tehát, mert csak ezt akaruk kihozni, már 35 évvel ezelőtt teljesen megért s mindenek inkább, csak éppen akaraton és elhatározáson nem múlt, hogy legyen is belőle valami. A későbbi bizottságok — bár szintén jártatták az eszüket új énekeskönyvön, jónak látták, (vagy tán kénytelenek voltak vele) *pium desiderium*-ként kezelni a kérdést s ok nélkül nem molesztálni vele az E. K. Tanácsot.

Midőn a mi bizottságunk márnéhai Költő Gábor afia elnöklete alatt 1921. tavaszán összeült, még szintén nem sejtette, hogy új énekeskönyvvel fog a Tanács elé állhatni valaha. Sőt a körülményekkel és lehetőségekkel józanon számot vetve, egyenesen eldobta magától az új Énekeskönyv gondolatát. Bármily elodázhatatlanul megérettnek is látszott ugyanis a gondolat, minden

lelkes óhajtásnak és eszmecserének egyenesen szárnyát szegte Kelemen Lajos egyh. levéltáros afiának az a száraz bejelentése, hogy az 1913. évi Énekeskönyv elfogyottnak tekinthető, újra a körmünkre égett a gyertya, sietni kell a kiadással. Számolni kellett tehát a lehetőségekkel s tervezetések és találgatások helyett a munka azonnali megkezdéséhez kellett fogni, szűkre fogott programmal. Folytatni a munkát ott, ahol abban maradt, a revideálásnál, s adni revideált és megújított, de olyan Énekeskönyvet, amely mellett a régi is még használható lehessen, a lapszámozás megtartásával. Előre vetette árnyékát s óvatosságra intett egyébiránt a nehéz pénzügyi helyzet, a nagyobb reformra nem alkalmas, vagy legalább alkalmasnak nem hitt forrongó idő s a minden reform mélyén ott lappangó kockázattól való aggodalom is. Ezekre való tekintettel bölcs konzervativizmussal és mérséklettel osztotta ki a bizottság a tennivalókat: a hittani szempontból való átvizsgálást Vári Albertre, a dallam átvizsgálását Sándor Jánosra, a szöveg-reviziót Pap Domokosra és Pálffi Mártonra bízta s egyben közhírré tette, hogy akinek hozzászólivalója van az Énekeskönyvhöz, forduljon vele a bizottsághoz. A munkálatok azután megindultak olyanformán, hogy Vári A. a hittani átvizsgálással pár hét alatt készen lett s azt átadta a szövegrevizoroknak. Néhai szegény Sándor János azonban nagy elfoglaltsága miatt a dallamok átvizsgálásához sohasem tudott hozzáfogni, külön elnöki felszólításra azonban már március 10-én megérkezett Régeni Árontól a dallamoknak zenei szempontból való megrostálása, kiválogatása és új ének-dallamok bevételeire vonatkozó ajánlattétele. Junius folyamán pedig Derzsi Domokostól érkezett egy az egész Énekeskönyvre kiterjedő terjedelmes összeállítás, mely hittani, verstani szempontból énekről-énekre haladva tesz gondos megjegyzéseket a kifogásolnivalókat illetőleg.

Ezektől függetlenül végzik feladatukat a szövegrevizorok; s e sorok írója, a bizottság későbbi előadója, nagy ambícióval és lelkesedéssel látott neki a megbízásnak. Gyökeres revízió alá vette a szövegeket, ami megbirta a tatarozást, kitatarozta, ami arra se volt jó, ahelyett újat irt, de mindig ügyelt rá, s e célból körmönfont matematikai számításokat és méréseket eszközölt, hogy az énekek lapszámozásának megtartásával a megürült hely, az énekek megkurtításával nyert tengernyi üres oldal minél jobban kihasználtsék, de úgy, hogy a régi Énekeskönyv

is használható legyen. Szóval a bizottsági utasításnak megfelelőleg járt el s kilenc hónap alatt a sajtó alá is teljesen elkészítette. Egy kis kellemes meglepetésnek is tartogatta s az őszi főtanácsi ülés alkalmával teljesen kiegészített bizottsági ülésen a nagy paksamétát a hónya alatt hozva, boldog szorongással várta, mint a jól elkészült diák, mikor szólítják fel feleletre, számadásra, hogy elmondhassa: ne keressétek a leányzót, itt hozom a hónyom alatt. Itt azonban különös s az énekeskönyv történetében eddig páratlan dolog történt. Ez alkalommal nem a megbízott, hanem a megbízó, a bizottság feledkezett meg az adott megbízásról s a számonkérésről. A felszólítás bizony elmaradt s a megbízott mit tehetett egyebet, pirulva a pad alá csúsztotta a paksamétát, nehogy kitalálja valaki, mi van benne. A megfélemlítés titka és magyarázata nem valami szándékos mellőzés, hanem a dolgoknak sajátságos fordulatával teremtődött új helyzet. Az akkor megszületett Unitárius Irodalmi Társaság ugyanis azon a nyáron sűrű egymásutánban tartott vándorgyűlésein a vidékre vitte (egész helyesen) az Énekeskönyv ügyét s a bizottsági elnök tudtával és támogatásával, de a bizottsági tagok egy részének tudta nélkül egészen más irányba terelte, oda, ahova 35 évvel azelőtt egyszer már eljutott s ahova végzettszerűleg el kellett újra jutnia: az új, az egészen új Énekeskönyv gondolatához és tervéhez. A bizottság hiába kötötte volt meg magát a lehetőségekhez, az élet egyebet kívánt, új Énekeskönyvet kívánt s előle, úgy látszik, nem lehetett kitérni.

A református énekeskönyv beosztásának szemmeltartásával és mintájára Nagyajtán Erdős Mihály énekvezér tervezetében egy teljesen új Énekeskönyv mérész arányai és körvonalai bontakoztak ki. Új beosztással és elrendezéssel 94 dallamot (6 az Unitár Ek-ből, 9 a Régeni-féle Ek-ből, 3 a reform. Ek-ből, 26 az Iszlai-féle gyűjteményből s 50 az Erdős-gyűjteményből) s 177 énekszöveget (egy részét a ref. Ek-ből) hoz ajánlatba.

A tervezet kiadatott a dallamokat illetőleg bírálatra Régeni Áronnak, aki az Erdős tervezetének szemmeltartásával és megbíráásával új tervezetet hoz ajánlatba: az általa ajánlott 134 dallamnak csaknem a felét a mai Énekeskönyvből, a többit az Iszlai és Régeni-féle gyűjteményből, a Szentábrahám-féle énekes könyvből, az angol unitárius énekeskönyvekből s egyéb-
 űnven veszi, szövegeket a bizottságtól kér. A bizottság az

említett őszi főtanácsi összeülés alkalmával a két tervezetet maga elé téve, főleg énekvezéreink (Pálffy Ákos, Péterffi Gyula, Útő Lajos) segítségével és bevonásával nagyjában megállapította az új Énekeskönyv tervezetét a dallam-anyagot illetőleg. Ebbeli buzgalmában természetes dolog, hogy megfeledezett már amúgy is tárgyalanná vált régi megbízásáról és régi állásfoglalásáról.

Mi történt tehát? Az történt, hogy bármily józanul is igyekezett kitérni a bizottság az új Énekeskönyv gondolata elől, nem lehetett, nem tudott: a szegénységet nem lehet titkolni, a a dolgot mégis csak ott kellett újra megfogni, ahol 35 évvel ezelőtt örökségül hagyták, a holtpontnál. Ez nem is lett volna baj, ha a szép tervezet egyúttal mindjárt Énekeskönyv is lett volna. De hol voltunk akkor még attól? Ott, ahol 35 évvel ezelőtt. Sőt annyival még rosszabb helyzetben, mert a bizottság boldog emlékezetű nagy érdemű elnökét, az egész ügy ébrentartóját, rajtunk kívül eső körülmények éppen akkor elvonták körünkből s ezzel az Énekeskönyv ügye teljesen megfeneklett, elaludt. Aludt egy hosszú félévig. S aludnék bizonyára ma is, ha a kuruc tárogatók (egy pár éneknek próbaképpen kuruc-dallamra való költése) föl nem keltik s ébren nem tartják. Azok a gyönyörű dallamok feledtették a szövegrevizorral, hogy pórul járt a megbízásra készített paksamétájával s félretéve minden kicsinyes érzékenykedést, most már csak a saját gyönyörűségére minden megbízás nélkül kezdetet mindent előlről. S minthogy időközben a bizottság dr. Boros Györgyben újra elnökre tehetett szert, s újra összeülhetett tanácskozni, s minthogy módjában állott a megbízást hivatalosan is megadni, egy év alatt a munka annyira haladt, hogy a tavaly ilyenkor összeült s az egyházi reformokról tanácskozó kis-zsinatnak már a kész Énekeskönyvet is be tudta mutatni, az irányelvek és kivitel ismertetésével és az értekezlet sanctiójának megnyerésével.

Tisztában voltunk vele, hogy ilyen nagyjelentőségű változtatás és kezdeményezés csak a nagy nyilvánosság előtt és ellenőrizése mellett történhetik, a kérdés állandó ébrentartása mellett, mert a közhangulatot csak így lehet megismerni, kifürkészni. Azért előzetesen, egy Nagyajtán tartott vándorgyűlésen a még függőben hagyott, vagy el nem döntött elvi kérdésekre vonatkozólag kértük ki kivált a vidéki tagozatok és perifériák

véleményét, cikkekben (amennyiben helyet könyöröghettünk ki) ismertettük újra meg újra a kérdést, az énekszövegek és dallamok egy részét a Keresztény Magvetőben, az Unitárius Közlönyben s egy könyomatos Zeneközlöny füzetben nyilvánosságra hoztuk, mintegy próbakiadást rendeztünk s kértük rá a föltétlenül szükséges kritikát írásban és szóban. Azonkívül is minden alkalmat megragadtunk, hogy kivált vidékről fölrándult énekevezéreink és papjaink véleményét kipuhatholhassuk, itéletét meghallgassuk s a legutóbbi őszi fötanácsi ülések idején a vidéki érdeklődők előtt csaknem minden új éneket és dallamot újra meg újra kipróbáltunk, végig énekeltünk. Erre és ezekért vártunk a kész munkával egy évig, mig aztán a halott vélemények és kritikák számbavételével, Régeni Áronnal állandó levelezést folytatva, Útő Lajossal szöveget és dallamot még egyszer összepróbálva, a kész munkát végre a bizottság elé hoztuk. A bizottság aztán a kolozsvári érdeklődőkkel kiegészítve f. é. febr. és március hónapokban két hétig tartott folytatólagos üléseiben énekről énekre, betüről betüre, dallamról dallamra haladva, gondosan átnézett, átvizsgálta mindent, kidobva, amit meg nem felelőnek s megtartva, amit megtartandónak ítelt.

Ezek után most már mellékelten beterjesztjük a sajtó alá előkészített munkálatot a Mélt. és Főt. E. K. Tanács elé a következő ismertetés kíséretében.

Új az Énekeskönyv mindenekelőtt azért, mert beosztása, elrendezése egészen eltér a régitől. Az énekeket nem a lapszám, hanem folyószám jelöli (1—304), a zsoltárokat is beleszámítva, melyek egyébiránt az eredetileg tervezett szétosztás helyett utólag mégis együtt tartattak, külön cím alatt, de folyószámmal jelölve. A főcímek a következők: I. Kezdő, II. Köz., III. Vasárnapi, IV. Hétköznapi, V. Töredelmes, VI. Ünnepi, VII. Urvacsorai énekek, VIII. Zsoltárok, IX. Alkalmi, X. Vigasztaló, XI. Záró, XII. Halotti énekek. Tehát ez utóbbiak is belekerültek s ennyiben is összesítettnek tekinthető az új Énekeskönyv.

Újnak mondható azonban főleg anyagáért, tartalmáért. A mai Énekeskönyvben 118 dicséret és 34 zsoltár, összesen 152 ének van, a tervezetben (az újban) 304 ének a zsoltárokkal és halotti énekekkel együtt. A 304 éneknek mintegy fele régi, részben a mai, részben a Dávid F. féle énekeskönyvből átvéve. Itt feltűnő tán a régi énekeskönyvből vett sok ének,

de úgy hisszük, hogy a Székely Sándor radikális császár-metszésén segíteni kellett s már csak multunk iránti kegyeletből is revideálni kellett a régi (Dávid Ferenc-féle) énekeskönyvet, valamint Bogáti és Tordai zsoltárait is s újra bevenni, ami szép és értékes. A régiség nemes patináját a körműnkkel is ki kellene ásni, az is fegyver. Az énekek nagyobbik fele azonban egészen új, vagy átírás, nagyrésztben a szerkesztőé, (134 ének) természetesen az Iszlai- és Régeni-féle gyűjtemény szemmeltartásával s a zsoltároknál a rokon egyházak énekeskönyveinek fölhasználásával.

Nagy különbség van a dallamokban is. A mai énekeskönyvben 57, a halottiak hozzászámításával 80 dallam van, az újban ez is csaknem megkétszereződik.

Ami az új énekeskönyv külső terjedelmét illeti, a megkétszereződött énekmennyiség s a halotti énekek bevonása mellett is jóval kisebb terjedelmű lesz, legfeljebb csak 15—16 ív, míg a mai Énekesköny 18 íves, a Halotti 9 kisívével együtt összesen 27 ív. Ezt a megtakarítást sűrűbb nyomással, gazdagabb elrendezéssel s az énekek kellő megrövidítésével próbáljuk elérni,

A dallamokat a legegyszerűbben, egyes hangjeggyel hozzuk, elejtve énekvezéreink egy részének azt az óhajtását, hogy adjunk 4 szólamot s orgonakíséretet. Már itt is jelezzük azonban, hogy föltétlenül gondoskodni kell minél hamarabb kántoraink részére az új dallamokhoz egy könyvmatos korál-könyvről is. Ami a dallamok ritmizálását illeti, a bizottság hosszas vitázások és ingadozások után végre úgy döntött, hogy a korálméreték helyett a ritmizált beosztást fogadta el a legatók és melizmák lehető elhagyásával, de az idővel magyarossá lett idegen ritmusok hagyományos ritmizálásának lehető megőrzésével s ahol csak lehet, a magyarosságra való törekvéssel. Ezekkel reméljük, hogy a modoros cikornyáknak és elnyújtásoknak lassanként útját lehet vágni. Valaha tán csak magunkra találunk, ha megbecsüljük azt, ami a miénk s ami együtt lük-tet a vérünkkel, bár érezzük, hogy zenei kiskorúságunk miatt az ígéretföldje e tekintetben még igen messze van

A dallamok kiválogatása, összegyűjtése, ritmizálása és leírása Régeni Áron feladata volt. Hogy, ezt milyen buzgósággal, odaadással és szeretettel végezte, azt külön is ki kell emelnünk. Csak a levelezése ez ügyben a bizottság előadójával, jókora kötetnyi iratcsomaggá nőtt.

Ami a szövegeket illeti, arra törekedtünk, hogy mindenik ének kívül-belül kerek egészset alkosson, s csak akkora legyen, hogy egyfolytában az egészet el lehessen énekelni.

Mert úgy tapasztaltuk, hogy semmi sem visszásabb, mint éneklésünknek az a ferde szokása, hogy a vers ott szakad meg, ahol a kántor szeszélye vagy a véletlen diktálja. Ha befejezetlenül marad, nem okoz gondot, ha még rátesznek egy-két versszakot, az se baj, telik, jút is, marad is. Marad a végére is, legalább a kántornak nem kell a fejét törnie a hangulatnak megfelelő záróéneken. A tervezet ezt a kényelmes meg-megoldást egy kissé megnehezíti: csak akkora az ének, hogy prédikáció utánra rendesen nem marad belőle. Helyettük lehet válogatni az elég nagy számú záró énekekben. Külön fel kell hívunk a figyelmet a szintén elég nagy számú (22) kezdő énekekre. Itt azon gyülekezeteink régi szép szokása lebegett a szemünk előtt, hol az még nem ment ki divatból, hogy az istentiszteletet külön invocatioval kezdik, melyet fölállva énekel az egész gyülekezet s a derekas ének csak azután következik. Hogy mennyi elevenséget hoz ez a kicsiség is amúgy is elég egyhangú istentiszteletünkbe, azt felesleges volna itt bizonyítanunk. Szeretnők azonban, ha az új Énekeskönyv kiadásával kapcsolatban főpásztori fölhívásban lenne kötelezővé téve az invocatio felállással való éneklése, a régi jó szokás föllevenítésére.

A szövegben arra törekedtünk, hogy lehetőleg mondjunk is valamit, vagy hogy egy kis melegséget, hangulatot vigyünk az örökös dicséretezések helyébe; hogy kerüljük az értekezéssé száradt, predikátoros hangú dogmatizálást. Énekeinknek *dicséret neve* már sokakat megtévesztett, pedig az egyházi ének nem pusztá dicséret, hanem azonfelül hol ima, hol himnusz, hol a lélek mélyéről fölszakadó kételyekre adott megnyugtató, hol diadalmi öröm, hol fuldokló zokogás, néha csak egy sóhaj, egy eleven lendület, legtöbbször zsoltár. Akik az áhitaton csak azt a régimódi dicsérgetést értik, ezt a rettenetesen józan, száraz magyar-protestáns (inkább kálvinista) örökséget, azok talán némi csalódottsággal fogják az újabb énekeket olvasni, de ha eszükbe jút a katolikus énekek s általában az őskeresztény énekek prédikációszerűtlenül természetes, meleg költőisége, naiv egyszerűségüknek üde bája és lelket megfogó igazi áhitata, vagy akár csak az angol unitárius énekeknek sokkal változatosabb érzelmi és gondolati skálában járó emelkedettsége,

annak rá kell jönnie, hogy az áhítatnak más formái is vannak. S hogy ha már imáink és prédikációink sokat engedtek abból a hagyományos zordon fenségből, (ami egyébiránt, valljuk meg, néha inkább csak szárazság volt) az egyszerűség, közvetlenség felé, éppen ideje, hogy énekeink is tegyenek egy-két lépést ebben az irányban.

Lehet, sőt több mint bizonyos, hogy e tekintetben nagyon sokszor nem találtuk el mi sem a megfelelő hangfogást, az idegen dallamok olykor-olykor idegen versmértékben tetszelgő bravuroskodásra kényszerítettek, s bizony-bizony az áhítat rovására, de hogy az út, amelyre rá óhajtottunk lépni, helyes, s hogy erre az útra végre rá kell lépnünk, mert különben éneklésünk sohasem lesz istentiszteletünknek eleven és építő része, ebben az egyben bizonyosak vagyunk.

Hogy hogyan lehetne istentiszteletünket, szertartásainkat az ének révén melegebbé, vonzóbbá, változatosabbá tenni a hívek minél szélesebbkörű bevonásával, annak fejtegetése nem ide tartozik, bár ez a kérdés munka közben állandóan foglalkoztatott és nyugtalanított. Bizonyos, hogy a mai keretek szűkek, de még bizonyosabb, hogy ezek sincsenek kitöltve a kellő étellel és melegséggel. Ott van például az úrvacsoravétel. Egyetlen szertartásunk, amelyben maradt még egy szemernyi misztikum s énekeink ezt se használták ki. Pedig micsoda gyönyörű alkalom megzokogtatni, magára eszméltetni a lelket a testvériségnek ebben a szent vendégségében. Hadd sírjon az a lélek s fürödjék meg konokságának keserű levében, míg a test lakomázik. Szívbemarkolóan fájó, szép énekkel s olyan szöveggel az áhítatot táplálni, amit recitativ módon lehetne énekelni, mint a passiót, lehetőleg solóban, hogy mindenki értse a szöveget is. Erre szántuk s ebből a célból írtuk egy fenségesen szép ősmagyar dallamra a *Krisztus Urunk kérdezi* kezdetű úrvacsorai éneket lamentációszerűleg ismétlődő versszakokban. Az *Ember vigyázz* kezdetű is ide vág. Minthogy dallamuk első hallásra megtanulható, alkalmilag, úgy gondoljuk, sikerrel volna bemutatható egy-egy jóhangú leány, vagy legény közreműködésében.

Gondolkoztunk arról is, nem kellene-e adnunk egy néhány éneket vallásos összejöveteleink, Dávid F. egyleti ünnepélyeink, stb. használatára is. Az anyag hozzá, részben már meg is volna, de számolni kellett a nehéz pénzügyi viszonyokkal. Maradjon

valami a későbbi kiadásoknak is. Egyelőre bőven megelégedhetünk, ha a hívek legalább ezzel a dallam-anyaggal megbirkóznak.

S ezzel átadjuk, a maga útjára bocsátjuk a könyvet. Nem minden aggodalom nélkül, de azzal a nyugódt öntudattal, hogy a tőlünk telhető legjobbat adtuk s azzal a szerető gonddal, körültekintéssel és lelkiismeretességgel, amit egyházunk és fajunk fennmaradásának égető szomjuhozása ezekben a szomorú időkben parancsoló erővel előnkbe írt.*

Kolozsvár, 1924. március 20.

Dr. Boros György
elnök.

Pálffi Márton
előadó-szerkesztő.

* Az új énekeskönyvről való bírálati megjegyzéseinket folyóiratunknak egyik közelebbi számában fogjuk elmondani.

Itt ezuttal — a fentiek pótlásául — még csak azt említjük meg, hogy Az új énekeskönyv már megjelent s Hadházy Sándor egyházi pénztáros afia árusítja (Cluj—Kolozsvár, Unitárius Kollégium). Szerk.

IRODALOM.

Dr. Kiss Elek: *Az isteni törvény útja.* Az ótestamentum vallási és erkölcsi megvilágításban. Cluj-Kolozsvár, Minerva rt., 1924. 8 r. 248 l. Ára 150 lej.

Dr. Kiss Elek nemcsak bátor, hanem merész ember is. A mit jónak és szükségesnek lát, azért sikra száll, még ha baj és veszély fenyegeiné is.

Ezt a jellemvonást újabban azzal a tettevel adta tollunkba, hogy egy 248 oldalra terjedő könyvet adott ki az ótestamentumról. Föltűnő magyar theologiai könyv mai megjelenése, mert a nyomdai költség óriási, kiadó csak maga az író lehet. Ha már megtette, csak ezzel is elismerésünkre érdemes.

A könyv célja az ótestamentum vallásának és erkölcsi felfogásának megvilágítása. Író az ótestamentumban az *igazság*, az újban a *szereetet* diadalát látja. Egészen megragadja figyelmünket ez a tartalomjelzés és keresve keressük a könyvben e tárgy céltudatos kidolgozását, mert hisszük, hogy aki ezt megteszi, igen nagy szolgálatot teljesít a bibliát becsülő nagyközönség érdekében.

Dr. Kiss jelen könyve ehhez a föladathoz csak bevezetés, de olyan, amely kötelez a folytatásra. Mert az egész ótestamentum tartalma, a kritikailag megállapított kronológiai rendben is csak szakembereknek szolgál segítségül. A nagyobb olvasóközönség az eredményt várja olyan összefoglalásban, amely őt beleringatja e szent könyv hite és gondolkozása világába.

Arra nem gondolunk, hogy a mai szakember az Ewald-féle brilliáns stílussal támogatott fantáziának engedje szolgálatába tollát, de az kívánatos, hogy amit az író megismer a maga kritikai látásával, a laikus olvasó élhesse át és lássa szeme előtt.